

"מרי סטיוארט": להיכנס לנעליים גדולות

עיבוד פרינג'י למחזה שעוסק במאבק בין שתי נשים גדולות על כוח ונשיות, מצליח לתת פרשנות חזותית חזקה לקלאסיקה של שילר

מיכאל הנדלזלץ, צילום וידיאו: דניאל בר און

22.5.2012

שנים אני חוזר על הטענה שהתיאטרון הישראלי ממעט מדי להציג קלאסיקה. עם הזמן התחוויר לי עצמי למה אני מתעקש על משהו שנחשב על ידי רבים מעמיתי וגם רבים מהצופים כמה שעבר זמנו ולו בגלל זה בלבד בטל קרבנו.

היום אני משוכנע יותר מתמיד שכל מפגש עם חומר הנחשב "קלאסי" (שם צופן למשהו שדורות של בני תרבות הכשירוהו) הופך את המבצעים והקהל, מעצם המגע עם החומר, לאנשים טובים יותר, במובן החמקמק והתרבותי של המלה. בתנאי, כמובן, שהמפגש נערך מתוך התכוונות ונכונות ולא מתוך מצוות אנשים משועממת.

לכן, מראש נטיתי חיבה לגרסה החדשה של "מרי סטיוארט" מאת פרידריך שילר, שמוצגת עתה בתיאטרון תמונע, בתרגומו החדש של יותם בנשלום ובבימויו של עירא אבנרי. אם התיאטרון הישראלי מתנזר מקלאסיקה, הוא בורח כמו מאש מקלאסיקה גרמנית. משמונה המחזות של שילר (1759-1805) הועלו בישראל על במה מקצועית שניים בלבד: "מזימה ואהבה" בתיאטרון גשר ב-1999 בהפקה שלא השאירה רושם רב, ו"מרי סטיוארט", שעולה עתה בפעם השלישית.

העובדה שהוא עולה לא בתיאטרון רפרטוארי אלא במסגרת פרינג' (במסגרת אי"ב, איגוד היוצרים העצמאיים בתיאטרון) ראויה לציון מיוחד, בהתחשב בכך שמדובר במחזה רב-משתתפים ומורכב ביותר.

יש בלבי פינה חמה במיוחד למחזה הזה, שנושאו מאבק בין שתי נשים גדולות על כוח ונשיות, כיוון שזאת היתה הצגת התיאטרון הראשונה "למבוגרים" שראיתי, לפני 50 שנה. תיאטרון הקאמרי העלה את המחזה בעיבודו ותרגומו של דן מירון, בבימויו של גרשון פלוטקין, עם תפאורה של דני קרוון (אני זוכר עצים סכמטיים גזורים מדיקט בגווני ירוק).

חנה מרון שיחקה את המלכה אליזבט, ואורנה פורת את מרי מלכת הסקוטים כשהמחזה הועלה בינואר 1961. הבגדים שעיצבה טובה קליינר היו תקופתיים ומפוארים במיוחד. אני ראיתי אותו כנראה ב-1962, באולם נחמני בתל אביב. חנה מרון פרשה אז מההצגה כדי ללדת את בתה הבכורה; אורנה פורת עברה לשחק את אליזבט, ובתיה לנצט שיחקה את מרי. יוסי ידין היה לסטר, בבגד ירוק עז, ולבי נשבר, יחד עם זה של אליזבט, כשהמשרת מודיע לה, בשורה האחרונה של המחזה: "הלורד מבקש סליחה. הוא יצא הבוקר בספינה לצרפת".

המחזה הועלה פעם נוספת בהבימה ב-1991, כשחנה מרון שבה לגלם את אליזבט, בבימויו של הולק פרייטג, בבגדים מודרניים (מרון היתה בחליפת מכנסיים, עם תיק ג'יימס בונד בידה).

מרים זוהר היתה מרי. זוהר נכחה בקהל בהצגת הבכורה של הגרסה העכשווית, בתמונע, וגם אם לא כל פרטי ההפקה התקבלו על דעתה, היא החמיאה מאוד לשתי השחקניות בתפקידים הראשיים, ובצדק גמור: שירי גולן בתפקיד אליזבת ומיכל ויינברג בתפקיד מרי.

שליט במגפיים

שלושה דברים ראויים לציון מיוחד בהפקה הזאת. הראשון הוא תרגום חדש, שנעשה על ידי יותם בנשלום על סמך שני תרגומים אנגליים, אחד מ-1800 ואחד מ-1959. התרגום מובן, בהיר, רהוט ובן-זמננו, והוא נעשה בפנטמטר ימבי (כל שורה בת עשר הברות, כשהזוגית מודגשת. בנשלום הוא וירטואוז, ותעיד על כך העובדה שהוא מסביר ב-103 שורות של פנטמטר ימבי את השאלה: "מה הטעם | בשימורה של מין צורה ארכאית | בתרגומה של יצירה מודרנית" ומונה את הסיבות לתרגום החדש ואת יתרונותיו ועקרונותיו, על אף איכות התרגום של מירון.

סיבה אחת, הוא מודה, היא יהירות המתרגם. השתיים האחרות הן: "כשדיאלוג דרמטי מנוסח | במשקלים של שיר, הוא מקבל | משנה-עוצמה והשפעה, אפילו | אם לשונו היא דיבורית, בתכל"ס. | סיבה שלישית נוגעת למשחק: | הימבים מהווים בסיס איתן | עליו מאלתרים השחקנים | טוני דיבור, משקל והטעמה." אני גם מסכים, וגם מתפעל.

הבמאי עירא אבנרי הסתמך על התרגום המבריק וערך בו עיבוד מרחיק לכת שעיקרו קיצור ו"טלסקופיזציה": מחזה רב מערכות (5) תמונות (52) ומשתתפים (17 תפקידים, לא כולל ניצבים) הפך לשעה ו-40 מהודקות ושוטפות, בביצוע שתי שחקניות וארבעה שחקנים, ששלושה מהם מבצעים שני תפקידים כל אחד.

הדבר חייב שילוב תמונות זו בזו, חלוקה אחרת של טקסטים בין דמויות, והוליד גם הברקות, שבהן, הודות לעבודת סאונד מצוינת מנהלים מורטימר (בני אלדר) ומרי סטיוארט דיאלוג מקביל בשני קולות: האחד פומבי, לאוזני כל הנוכחים בסצנה, והשני פרטי וחשאי, לאוזניהם בלבד.

אבל זהו רק חלק ולא העיקרי בעבודת הבימוי של אבנרי. עיקר הישגו בכך שעשה את הדבר המהותי בהתמודדות תיאטרלית בת זמננו עם מחזה קלאסי: שער הכניסה שלו לפרשנות הוא

צורני וחזותי, ולא רק פסיכולוגי-רגשי. כשהוא סומך על עיצוב החלל והתלבושות של דינה קונסון (משטח משחק פתוח, חליפות שחורות לגברים, שמלות ערב לנשים) הוא כופה במידה רבה תפישה עיצובית שרירותית, שגם אם אינה משכנעת לגמרי, היא עקבית ועשויה מתוך כוונה ומחשבה.

פס הקול של ההצגה הוא שירי פופ אנגליים ואמריקאים משנות ה-60 של המאה הקודמת, כשבראשם, ובתחילת ההצגה "מגפיים אלה נועדו להליכה" של ננסי סינטרה ולי הייזלוד. השחקנים עולים לבמה וניצבים בשורה, כשבקדמת משטח המשחק שקיות של בית המסחר "מרקס אנד ספנסר", שראשי התיבות של הלוגו על השקית יכולים להתפרש גם כ"מרי סטיוארט".

אמנם במחזה לא מוזכר דימוי "הנעליים הגדולות" של השליט, אך זה הדימוי העיצובי המרכזי של ההצגה: אליזבת נועלת מגפיים חומות עם שמלת הערב האדומה שלה. בתמונה שבה לסטר (דיוויד לווינסקי) משכנע אותה לצאת לצייד (שבו תפגוש את מרי פנים אל פנים) היא יושבת על כסא מנהלים לבן (שעל משענתו צלב אדום) ולסטר מסיר את אחת ממגפיה, מעסה את כף רגלה, ועם השורות "יד המקרה עשתה כבר את העבודה" מגניב את ידו אל בין ירכיה.

בהמשך לדימוי הנעליים, השחקנים המגלמים שתי דמויות מסמנים לצופים את המעבר מדמות לדמות בהחלפת נעליים: לוינסקי נועל נעלי בית כשהוא משחק את הסוהר פולט, ונעליים לבנות מטורזנות כשהוא לסטר, מאהבה של אליזבת שחושק גם בגופה של מרי; בני אלדר נועל סניקס אדומות כמורטימר, ונעלי חייל כדיוויסון, מזכירה של אליזבת; אלחי לויט מכניס את מכנסיו לגרביים בדמות שגריר צרפת, וחוזר לחליפה בדמות שרוסברי. דמות שנוטשת את הבמה משאירה את נעליה הריקות בקדמת הבמה.

גם אם אינני מקבל במלואה את טענת הבמאי בתוכניה שהכפלת דמויות זאת היא בעלת משמעות במחזה, אני מכיר בעקביות העבודה, ובעיקר בכך שעל פי שירה של סינטרה, המחזה הזה אומר גם ש"יום אחד המגפיים האלה ירמסו אותך".

המלכה הבתולה

הדימוי המרכזי האחר של אבנרי היא אמבטיה, המשמשת גם כלאה של מרי, גם נדנדה וגם תא וידוי. אמבטיה זו תלויה מתקרת האולם ושוביה של מרי מעלים ומורידים אותה במנוף

חשמלי. יש בזה טעם וחוץ, שכן מרי סטיוארט היא כולה נשיות ומיניות, בניגוד לאליזבת, שנודעה בכינוי "המלכה הבתולה".

המאבק בין שתי הנשים האלה הוא לא רק על הכתר והעוצמה, אלא גם על כוחה של הנשיות שלהן. במובן זה, שהותה של מרי באמבטיה, הכלא, אבל גם המקום לתענוגות הגוף והיא, אגב, היחפה היחידה על הבמה הזו הוא לא מקרי, אף שהוא שרירותי ומנוכר במכאניקות שלו.

כדי שלא נחיה בספק לגבי העיצוב המיני של דמותה של מרי, השמלה הלבנה המחמיאה מאוד לנשיותה של מיכל ויינברג, שבה צורת הצלב (מרי היא קתולית) מדגישה גם את הארוטיות של הגוף הנשי, מופשטת מגופה לקראת הוצאתה להורג (מאחורי מסך ניילון שקוף-אטום) והיא נשטפת באכזריות בצינור מים, כבהמה המובלת לשחיטה. זו הצגה שאינה נרתעת מדימויים בוטים.

במאמר מוסגר ייאמר שהמחזה ההיסטורי הזה הוא גם ייצרי מאוד, גם משרטט תמונה מרתקת של יחסי נשים-גברים במערכות השלטון האבסולוטי, והוא גם פוליטי מאוד, עם השלכות מקומיות-מודרניות שכמעט זועקות. ולא צריך להעביר אותו לימינו ולמקומותינו כדי לחוש ברלוונטיות שלו.

כשברלי מפחיד את אליזבת מלכתו בסכנה שנסקפת לה ממרי המוחזקת בשבי, וכשרסברי המתון מזהיר מהפיכתה לקדושה מעונה, לסטר אומר: "אני נדהם מזה שהמלכה | שלא יכלה אפילו להחזיק במלכותה שלה, שנתיניה | בזים לה ושנסה מארצה | פתאום נתפסת כאיום בכלא!" הצופה יכול לחשוב לרגע שהוא מדבר על מרואן ברגותי. אגב, זה גם מחזה על אחריות מיניסטריאלית ועל "מי נתן את ההוראה", ובהקשר זה הוצג המחזה בקאמרי בראשית שנות ה-60.

הדבר האחרון הראוי לציון בהצגה הזו ובעצם צריך היה להיות הראשון הוא איכות המשחק. ארבעה שחקנים ושתי שחקניות שגם יודעים לדבר טקסט בעל משקל שירי בצורה שנשמעת אמינה ומשכנעת, כששלושה מהם יוצרים שתי דמויות כל אחד, מבלי לזייף, בטבעיות משכנעת, מבלי להגזים ולהיסחף לעבר הקריקטורה.

אלחי לויט עושה זאת בעיקר בדמות השגריר הצרפתי; דודו ניב מביא לבמה את ה"גרוויסט" הנחוץ לדמותו של הלורד ברלי, זה שפיו ולבו שווים, הפוליטיקאי היודע ולא חושש לתמרן במסדרונות הכוח בלי להתייפייף (כולל הסיגאר שהוא מדליק בהנאה בלתי מוסתרת); ודייוויד לוינסקי ובני אלדר מתעמתים בעוצמה משכנעת מאוד כלסטר ומורטימר, שני המאהבים של שתי המלכות, כשכל אחד מהם מעצב גם דמות משנית של משרת נאמן לעקרונותיו (לוינסקי כפולט ואלדר כדיווידסון).

המפגש הבימתי בין שירי גולן (אליזבת) ומיכל ויינברג (מרי) מפיק ניצוצות על הבמה, ושתייהן יפות, נשיות ויודעות לשחרר רגש וגם לכבוש אותו. הן שונות מאוד באופיין, כשכל אחת מהן פועלת במידה רבה בניגוד למה שמשדרת החזות החיצונית שלהן: ויינברג, שבהופעתה יש מידה של חומרה, היא הדמות הפועלת מתוך רגש שעליו איננה יכולה להשתלט, ואילו גולן, שיש במראה שלה רמז של פגיעות ורכות, עוטה שריון של חומרה.

תענוג לצפות בהן ואחד הרגעים היפים של ההצגה הוא סופה: מרי הוצאה להורג ואליזבת נשארה לבדה על הבמה, כשהאצילים שלה נטשוה; אחדים מתו, אחרים הוגלו על ידה, ואחרים סרבו לקבל אחריות או ברחו. היא עומדת לבדה על הבמה, לצד האמבטיה הריקה שהיתה כלאה של מרי, צרתה. ואז היא פונה אל כס המלכות שלה, ומגלה בו את דמותה של מרי, שכפי שניבאו לה, גוברת עליה דווקא במותה.

מרי סטיוארט – מלכה באמבטיה

מאת: [צבי גורן](#)

22.5.2012

המחזה של שילר פורח מחדש במשחק של שירי גולן ומיכל ויינברג ובתרגום של יותם בנשלום.

המצאה דרמטית מקורית

זאת הפעם השלישית שמחזהו הקלאסי הנפלא של **פרידריך שילר** עולה על בימת תאטרון מקצועי בארץ (בנוסף להפקות של בית צבי ובאוניברסיטת תל אביב). לראשונה, ב-1961 **בקאמרי**, היו אלה **חנה מרון** כמלכה אליזבת ו**אורנה פורת** כמרי סטיוארט. אחר כך היו חילופים מרתקים כשחנה מרון פרשה לחופשת לידה, פורת נכנסה לנעליה ו**בתיה לנצט** הייתה מרי. כעבור 30 שנה עלתה הפקה חדשה, מודרנית, **בהבימה**, שוב עם מרון והפעם עם **מרים זוהר** כמרי.

והנה לפנינו – מעשה נסים ובהפרש של עשרים שנה – עיבוד שאפתני ומודרני אף יותר של המחזה הקלאסי בתרגום חדש של **יותם בנשלום** ובבימוי-עיבודו של **עירא אבנרי**, ובהפקה שעולה **בתאטרון תמונע** במסגרת אי"ב – איגוד היוצרים העצמאיים בתאטרון.

(לפני שאמשיך עלי לציין, בגילוי נאות, כי בסוף השבוע אשתתף בפסטיבל א-ז'אנר השנתי של תמונע, בהופעה קצרה שעניינה התאטרון הישראלי והביקורת).

מהלך המחזה מתאר למעשה את פרק הזמן שבו אליזבת מתחבטת אם להיענות ל"רצון העם", וללחצו של יועצה הבכיר לורד ברלי, ולאשרר את גזר דין המוות שנקבע למרי בבית הלורדים, ולהורות על ביצועו.

את היסוסיה יכריעו בסופו של דבר צעירים כמו המומר לקתוליות מורטימר המאוהב במרי ויזום בתמונה מקורית מאוד את הברחתה מהכלא, ואחר כך ובעיקר מאהבה הבוגדני הרוזן של לסטר, שיזום את המפגש בינה לבין מרי, שלא היה מעולם וכל כולו המצאה דרמטית מקורית של שילר.

שהרי זו היא הדרמה הגדולה שמתוארת במחזה הזה, שנכתב ב-1800, ויש בו יסודות מובהקים של פוליטיקה, מוסר כפול, מאבק על מעמד נשים, בריחה מאחריות ועוד מאפיינים שנראה כי בחלוף העתים רק הגבירו את נוכחותם והשפעתם על החברה, על מדינות, ועל יחסים בינלאומיים.

עיבוד רעיוני וחזות

התרגום של יותם בנשלום הוא מלאכת מחשבת מודעת לעצמה, כפי שהוא מסביר בתכניית ההצגה. שלא כבתרגום הקודם והפרוזאי של **דן מירון**, הפעם מוגש המחזה ככתיבתו במשקל פנטמטר יאמבי (שבו כל שורה בת עשר הברות וכל הברה זוגית מוטעמת) והפלא ופלא התרגום נשמע טבעי בפי השחקנים.

כך גם רעיון מרכזי של הבמאי שהחליט לקצץ במניין המשתתפים, ולצד שתי המלכות היריבות, שחוץ במחזה הזה לא נפגשו מעולם, הציב ארבעה שחקנים ששלושה מהם מגלמים שני תפקידים בעלי זיקה פנימית, אמיתית או דרמטורגית.

כדי להדגיש זאת, אך גם כאמירה ערכית המבטאת את המתחולל בדרמה, הבמאי החליט כי הם יחליפו נעליים בעליהם בהתאם לתפקיד. פסקול המוזיקה עם להיטים משנות הששים והשבעים, ובראשם "נעליים אלה נועדו להליכה" של **ננסי סינטרה**, מדגיש את הרעיון.

מרי סטיוארט (צילום: גדי דגון)

משחק הנעליים, כמוהו גם עיצוב חלל הבמה והתלבושות מהותי להפקה הזאת, והמעצבת **דינה קונסון** יצרה בהם דימויים מקוריים שהבמאי השתמש בהם בדיוק חסכני. חבל רק שרעיון הבמה המוגבהת שהוא כותב עליו בתכנייה, לא התממש, ובכך נפגעה מעט התפיסה שהנחתה אותו ואת היועץ האמנותי **יגיל אלירז**.

ממכלול רעיונותיו מרשימה במיוחד ההחלטה להשתמש באמבט תלוי מעל הבמה ככלאה של מרי סטיוארט. זהו יותר מתא מאיים – זה גם הספא הנפשי והפיזי של מרי, המודעת כל כך ליופיה – המודגש בשערה הפזור ובשמלתה הלבנה – שהיא מטפחת גם בימים שבהם היא ממתינה להחלטתה הגורלית של יריבתה, המלכה אליזבת – בשמלתה האדומה ובמגפי העור, וכס מלכותה הוא כיסא-מחשבים לבן.

התאורה השקופה מאוד של **שחר ורכזון** מדגישה את הצבעוניות הבוטה של העיצוב. השחור של חלל הבמה, ושל חליפות הגברים, הלבן של מרי והאדום של אליזבת. והיא משרתת מצוין את הוילון הלבן שיוצר מעמדים ומצבים דרמטיים ששיאם בתמונה שבה סילונו מים מותזים בכוח על מרי הערומה, בדרך להוצאתה להורג על הגרדום.

הצגה שכדאי לראות

הישגו החשוב של עירא אבנרי, מעבר להתכוונות הרעיונית שהוא מתאר בתכנייה, הוא כפי שכבר כתבתי בתחום המשחק של צוות שחקנים מובחר, שכינסו להצגה אחת ייתכן כנראה רק בפרינג' המרתק שיש אצלנו.

מרי סטיוארט (צילום: גדי דגון)

שירי גולן מרתקת במגוון הביטויים האמיתיים והמלאכותיים של אליזבת. מחוות קולה, מבע פניה המשתנה מול כל פרטנר בהתאמה מלאה לפונקציונליות של השיחה עמו, היא יוצרת דמות – ואולי זה רק פרי דמיוני – שיש בה שילוב של מרגרט תאצ'ר וגולדה מאיר. דמות שיש בה קסם קר אך כובש, שיודעת ל"שחק נכון" את התפקיד המלכה המוטל עליה והיא מתמסרת לו.

מיכל ויינברג כמרי סטיוארט נפלאה כאנטי-תזה המושלמת לאליזבת. היא נשית מאוד בכל מחוותיה, מזויפת בהכנעתה, סכינאית בזעמה. והיא תמיד משדרת את יופיה - בשערה הפזור, בשמלתה הלבנה, ובמצבים השונים באמבט, כשהיא קשורה לכבל (גם כאמצעי ביטחון), כשהיא מתרווחת-משוחררת לכמה רגעים בפארק, או מתנדנדת כילדה על האמבט שהופך לנדנדה, וכשהיא הודפת את ניסיון האונס של מורטימר.

דודו ניב רוט וסמכותי כיועץ הבכיר, לורד ברלי, שפיו ולבו שווים כשהוא דוחף לביצוע גזר הדין. **אלחי לויט** משעשע היטב כשגריר צרפת המחזר על אליזבת מטעם מלכו, ומרשים בכנות המסתכנת של לורד שרוסברי שומר חותם הממלכה שמתייצב בהתמדה נגד הוצאתה להורג של מרי.

דיוויד לוינסקי מרתק כלסטר, מאהב ילדוטי ונמהר של אליזבת ואהוב עבר, שקם לתחייה, של מרי, ויעיל כסר פאולט, שבטירתו כלואה מרי והוא הסוהר הנאור שלה. **בני אלדר** נמהר ונלהב כראוי בתפקיד מורטימר, ויוצר דמות נוגעת ללב כדיוויסון, מזכירה של אליזבת, שבידיו ובמצפוננו היא מפקידה את הצו המורה על הוצאתה להורג של מרי.

השחקנים האלה מחיים מחדש את הדרמה הגדולה שהתחוללה לפני 400 שנה כאילו היא מתחוללת אי-פה אי-שם כאן ועכשיו. וזאת מבלי שהתרגום, הבימוי והעיבוד ינסו ללחוץ בכוח על רמזים לקיומה של משוואה קונקרטיית.

לסיכום, אינני יודע אם כמחמאה תיחשב בעיני יוצרי ההצגה החדשה הקביעה כי למרות שזו הצגת פרינג' מובהקת היא הייתה יכולה להיות באותה מידה הצגת מיינסטרים של תאטרון רפרטוארי, באותה הפקה של אותם כוחות יצירה מעולים. ובשלוש מילים: הצגה שכדאי לראות.

מורטימר, נאמנה של מרי, ודיוויסון, מזכיר המלכה.

ההישגים הגדולים באמת של "מרי סטיוארט" בתמונע הם של היוצרים מאחורי הקלעים. זה מתחיל מהתרגום של יותם כנשלום, שהוא הישג מופלא ממש של שילוב בין המשקל השירי של המקור, קרי "פנטמטר ימבי", ובין בהירות וטבעיות של השפה. זה ממשיך בתפיסת הבימוי של עירא אבנרי, שעם המעצבת דינה קונסון מתרגם את הקונפליקט בין שתי המלכות לפתרונות בימתיים צנועים, אך אפקטיביים מאוד ונושאי משמעות מרתקת, מבלי לאבד לרגע את הקריצה. כלאה של מרי הוא אמבטיה מעופשת התלויה מן התקרה. שתי המלכות לובשות שמלות המתכתבות עם צבעי הדגל האנגלי ומדגישות את נשיותן, אך הן מוקפות על ידי קבוצה של גברים בחליפות כהות אחידות. וילון אמבטיה חצי שקוף משמש כמעין מסך תיאטרון, ומאפשר לאבנרי גם לכסות באופן חלקי על המתרחש, בסצנות שדורשות את זה, וגם להגדיר "פריימים" מוגבלים של התמונה הבימתית. הדמויות מאופיינות על ידי הנעליים שהן נועלות, וכששחקן מסוים עובר בין שתי דמויות שונות שהוא משחק, הוא כמובן מחליף את נעליו. מעבר לכל אלה, בעיניי ההישג הקונספטואלי הגדול של אבנרי בהצגה הוא ביחס לדיבור הבימתי. בהשפעת התיאטרון האירופי העכשווי, אבנרי בחר לגאול את השחקנים מהדיבור הבימתי המתלהם וספוג הפרובוקציה באמצעות מיקרופונים אלחוטיים קטנים. הודות לכך, השחקנים מדברים באופן טבעי ורבגוני. לפעמים הם לוחשים, לפעמים מרימים את קולם. כמו בחיים. כאמור, לא הכל עובד ב"מרי סטיוארט". בסופו של דבר, אבנרי הוא יוצר בראשית דרכו ולפעמים הבחירות שהוא עושה מקריבות את הדיוק לטובת נלהבות נעורים. לכמה מהבחירות, כמו הפסקול המבוסס על שירי פופ בריטיים ישנים, הכפלת התפקידים המאולצת ותמונת העידום של מרי לקראת הוצאתה להורג, יש טעם של גחמנות קלה. ועדיין, "מרי סטיוארט" היא הצגה נהדרת, שיש לה הרבה מה ללמד גם את מנהלי התיאטרות הגדולים וגם את הקהל שלהם.

צילום: גדי דגון

זהו, מחר מחליבים למקלחון. "מרי סטיוארט"

מרי אזרחי

העיבוד של עירא אבנרי בתמונע לקלאסיקה "מרי סטיוארט" צריך להוות דוגמה לתיאטרות הממוסדים על איך עושים את זה נכון // מרט פרומובסקי

וב־1981 בהבימה, שיחקה חנה מרון את התפקיד של אליזבת. את מרי שיחקה בהפקה הראשונה אורנה פורת, ובשנייה מרים זוהר. גם להפקת הפרינג' הנוכחית, הצליח עירא אבנרי ללהק צוות שחקנים מהשורה הראשונה. שירי גולן, שחקנית בעלת עוצמה בימתית נדירה, זוכה בשנים האחרונות לפריחה משמעותית בתפקידיה בתיאטרון באר שבע, וכאן היא קוטפת עוד הישג יפה בתפקיד המלכה אליזבת. גולן מצליחה לשכנע גם כמנהיגה פוליטית קשוחה, אבל גם כאישה שמתפקעת מיצריות וממיניות. גם מיכל ויינברג, בתור היריבה מרי, מעצבת באופן מרשים מאוד תפקיד שהוא שילוב בין שבריריות לעוצמה נפשית. דודו ניב הוא נכס לכל הפקה, וכאן הוא פורח ממש בתפקיד יועץ המלכה, לורד ברלי, החולש על הכל עד לרגע שהוא מאבד את הכל בבת אחת. בני אלדר מגיש עוד הופעה מהוקצעת ומדויקת בתפקיד הכפול של

דפוק ומיושן, ושאפשר לעשות את זה אחרת, מבלי לוותר על הקהל. עכשיו נותר לקוות שמישהו שם יבין את הרמז.

"מרי סטיוארט" של שילר היא דרמה פוליטית מרתקת, העוסקת בתקופה שבה מרי, מלכת הסקוטים הקתולית שניסתה לערער על שלטונה של בת דודתה, אליזבת הראשונה הפרוטסטנטית, ממתנה

ההצגה מאותתת לקאמרי, לבית ליסין ולבימה. עכשיו נותר לקוות שמישהו שם יבין את הרמז

לגזר דינה בבית הכלא. בינתיים, אליזבת מתמודדת עם הלחצים הסותרים של יועציה, ומנסה להחליט אם לחוס על מרי או להוציא אותה להורג באופן מידי. המחזה עלה בישראל פעמיים בעבר, בתקופה שבה התיאטרון כאן עדיין לא נרתע מהתמודדויות מאתגרות. בשתי הפעמים, ב־1961 בהקאמרי,

הצגה אחת בשבוע

מרי סטיוארט תמונע, שיש 14:00 ש"ח 65, 20:30

"מרי סטיוארט", גרסתו של עירא אבנרי לקלאסיקה של פרידריך שילר, היא לא הצגה נטולת פגמים, אך מדובר באחת ההצגות החשובות שעלו בתיאטרון הישראלי בשנים האחרונות. הסיבה לכך היא יכולתו של אבנרי להעמיד על הבמה הגדולה של תיאטרון תמונע אלטרנטיבה מובהקת למיינסטרים נוסח התיאטרות הממוסדים. מצד אחד, "מרי סטיוארט" היא עבודה עכשווית בסגנונה ובמחשבתה, המתכתבת עם מיטב התיאטרון בעולם היום. מצד אחר, היא מצליחה לברוא מציאות אנושית טבעית ונגישה, המעוררת לחיים את הטקסט הקלאסי, באופן שיכול להפוך אותה לנחלת הקהל הרחב. ההצגה של אבנרי מאותתת באופן חד-משמעי לקאמרי, לבית ליסין ולבימה, שהרפרטואר הנוכחי שלהם

צילומים גדי דגון

במה | יובל בן-עמי

מלכת האמבטיה

על החותם הוויזואלי
העז של "מרי סטיוארט"

ביקורת

"מרי סטיוארט" נשאית בראש כשתי תמורת. האחת תמונה מתמשכת, האחרת תמונה חותמת. בתמונה המתמשכת, שאורכה כמעט כאורך ההצגה, יושבת אשה (שירי גולן) באמבטיה התלויה מעל הבמה. היא מלכה שבויה שגורלה נתון בידי מלכה אחרת וחבר של אצ"ל לים בחליפות ועניבות. כל אלה פוסי עים למרגלותיה בסערה קרה של רגש, במערבולת של פוליטיקת פחה. מלכת האמבטיה היא מרי מלכת הסקוטיים, שנכלאה למשך 19 שנה בידי בת דורתה, אליזבת הראשונה, משום שלא חרלה לטעון לכתר האנגלי ובמסגרת מלחמת רת ששיסעה את בריטניה. הבי מאי עירא אבנרי ומעצבת התלבושות והחלל דינה קונסון מצאו ביטוי עכשווי עוצמתי לאותם אירועים, כפי שתיאר אותם שילר. את התמונה החותמת לא אתאר כמובן. די אם אומר שאני עודי לכוד בה כמו באמבטיה תלויה שדמעה אחת מרטיבה את קרקעיתה.

זאת הצגה מורכבת שדורשת ריכוז ושמתפענחת לאטה אחרי שהסתיימה. לא בלבד שהחותם הוויזואלי שלה עז, אלא שהיא מעוררת מחשבות לגבי הנראה והנאמר, בתיאטרון ובחיים. בסצנה מרתקת אחת מוסרת אליזבת (מיי כל ויינברג) לידיו של המזכיר דייוויסון (בני אלדר) דף ובו הוראה להוציא את מרי להורג, אבל לא מוכנה לומר לו מה לעשות בדף. היא אינה מבטאת הנחיה כלשהי, כדי לשמר את הזכות להציג את המעשה, שאותו ראינו אותה מבצעת לנגד עינינו, כבטל.

מבחינת אליוזבת, לנראה אפשר להתכחש, ואילו הנאמר - שרירי וקיים. אבל אנחנו צופים בה, בדיוויסון ובפיסת הגייה, ויודעים שזה לא כך. תיאטרון הוא מילה שהופכת למראה עיניים ומי ראה עיניים שהופך לאמת. מרי סטיוארט, על כל תובעניותה, היא הציגה של תיאטרון אמת ותענוג מיוחד.

מרי סטיוארט מאת פרידריך שילר, תיאטרון תמונע. ביים: עירא אבנרי.

ידיעות אחרונות

התיאטרון הישראלי ממעט לעסוק בקלאסיקה בכלל ובקלאסיקה גרמנית בפרט. על כן יש לשבח את יוצרי ההצגה "מרי סטיוארט" בתיאטרון תמונע על עצם היווד מה להעלות הצגה המבוססת על המחזה החשוב הזה של פרידריך שילר. המחזה עצמו מבוסס על הסיפור ההיסטורי של המאבק הגדול בין אליזבת, מלכת אנגליה במאה ה-16, ליריבתה הקתולית מרי סטיוארט, מלכת סקוטלנד.

זהו מחזה ארוך ורב דמויות, אך הבמאי והמעבד, עירא אבנרי, הצליח לתמצת את העלילה הסבוכה כך שתתאים ללהקה מצומצמת של שישה שחקנים, שחלקם מבצעים תפקידים כפולים. סגנון העיצוב מודרני, מקורי ומגרה: אבנרי העמיד את הדרמה על במה פתוחה, כשהאביזר המרכזי הוא אמבטיה גדולה התלויה באוויר והמשמשת ככלאה של מרי. מחמאות מגיעות גם למתרגם, יותם בנשלום, שהצליח להעביר את הטקסט הפיוטי לעברית מודרנית וקולחת מבלי לוותר על המשקל השירי.

יחד עם זאת לא הכל מושלם כאן. ההחלטה ללוות את ההצגה באוסף שירי פופ אנגליים משנות השישים תמוהה, וגם הביצוע לא אחיד. רוב השחקנים הגברים עושים מלאכתם נאמנה, אך הרעיון לפיו אלה המשחקים בשני תפקידים מראים את שינוי הדמות על ידי החלפת הנעליים – מאולץ למדי. שירי גולן ברמות אליזבת עושה תפקיד מרשים ביותר, מעבירה היטב את הקונפליקטים העמוקים של הדמות ומוכיחה כאן שהיא באמת שחקנית בשלה הראויה לתפקידים הרואיים גדולים מהחיים. לעור מתה מיכל ויינברג בתפקיד מרי קצת יותר חלשה. היא מגישה את הטקסטים שלה בשליטה ובאיפוק אציליים, אך אין בה אותה יצריות רומנטית שהדמות דורשת.

לסיכום, זו הצגה שיש בה הרבה רגעים חזקים, אך היא מתקשה להמחיש עד הסוף את הטרגדיה הפוליטית הגדולה ששילר כתב. ובכל זאת מדובר בהפקה ראויה ואפילו חשובה, כי היא מסמנת לנו את מה שהתיאטרון הרפואי טוארי שלנו שכח מזמן: קלאסיקה זה לא רק שייקספיר.

• מחר, 14:00 ו-20:30, תיאטרון תמונע, תל אביב

משתגעים על מרי

"מרי סטיוארט" מזכירה לנו משהו שהתיאטרון הרפרטוארי שלנו שכח מזמן: קלאסיקה זה לא רק שייקספיר

ביקורת תיאטרון: מרי סטיוארט

[אורית הראל](#)

29.05.12

"מרי סטיוארט" בת המאה ה-16 מאת פרידריך שילר לובשת כסות לשונית עכשווית אך נאמנה למקור ובגדי מלכות תיאטרוניים חדשניים ויצירתיים להפליא בהפקה מרתקת, רבת מעוף ומשוחקת היטב בתיאטרון תמונע

פרידריך שילר, המחזאי-משורר-פילוסוף הגרמני, מיקם את מחזהו ההיסטורי "מרי סטיוארט", שהועלה לראשונה ב-1800, בשלהי המאה ה-16 (1587), בסופו-שיאו של המאבק בין אליזבת הראשונה (בתם של המלך הנרי השמיני ואן בולן), המלכה הפרוטסטנטית של אנגליה, לבין דודניתה הקתולית, מרי מלכת הסקוטים, שנמלטה מארצה לאנגליה בחיפוש אחרי מקלט, אך במקומו מצאה עצמה כלואה במשך כ-18 שנים בהוראת דודניתה, שחשדה במרי כי זו זוממת להדיחה, לתפוס את השלטון במקומה ולהנהיג מחדש באנגליה את הדת הקתולית.

שילר כתב מחזה על מאבק פוליטי-אישי-משפחתי, מאבק עתיר תככים, מזימות ומזימות נגד; מאבק שהגבולות בין הציבורי לאישי מיטשטשים בו לא אחת, מאבק על עקרונות ודרך, אידיאלים ומנהיגות, שהוא גם מאבק על אהבה וקרבה, חברות ונאמנות. זהו מאבק שבמרכזו שתי נשים חזקות, כל אחת לפי דרכה, סגנונה והשקפת עולמה, שסביבן שורה של גברים שמניעים, משפיעים, חותרים, זוממים ומנצלים את כוחם מעצם העובדה שזהו עולם גברי בעיקרו, גם אם רשמית אישה היא האוחזת בתואר הבכיר, תואר המלוכה.

זוהי יצירה שהיא קלאסיקה, מחזה רב הדר ויוחסין - היסטוריים ותיאטרוניים, אפוף מראש מעין הילה - אולי אפילו קצת מרתיעה - של כובד ראש. אז זהו, שזה ממש לא כך, ואולי מוטב לומר שזה לגמרי אחרת בהפקה המרתקת והיפה המועלית עכשיו בתיאטרון תמונע. הפקה שיש בה לא רק תרגום חדש (של יותם בנשלום) - שנאמן למקור במהות, בעומק, בעושר וגם במשקל ובקצב - יש בה גם עיבוד ובימוי מקוריים וכובשים של עירא אבנרי, שמצליחים לשמר את כל רובדי העלילה המקורית, על תסבוכות יחסיה ומאבקי הכוחות שבה, ובה בעת מצליחים גם לרפרר בתחכום רב עוצמה למציאות בת ימינו, להתמקם ולמקם את הנפשות הפועלות בכל זירת התגוששות פוליטית מוכרת ומדברת.

היוצרים מבהירים את הקרבה-ריחוק של המתרחש על הבמה, מן ההתחלה: התלבשות המחמיאות והעכשוויות, הנעליים, כיסא המלכות-מחשב של אליזבת ותא הכלא שהוא אמבטיה של מרי, תא שהוא סוג של כלוב זהב מפנק, אך גם לגמרי מנתק ומבודד, מגביל ומטביע. שישה שחקנים בלבד מגלמים את כל הדמויות במחזה, כששלושה מהשחקנים מגלמים כל אחד שני תפקידים - שהם, על פי הסבר היוצרים בתוכנייה "מעין אגו ואלטר-אגו" - וכל ההבדל והמעבר ביניהם מתגלם בהחלפת זוג נעליים. אמצעי קטן, חכם ומבריק, שבאמת מסביר הכול.

"מרי סטיוארט", צילומים: גדי דגון

האמבטיה העולה ויורדת ונתלית בין שמים לארץ, שבה נמצאת מרי רוב הזמן, היא נוכחות רבת עוצמה כשלעצמה, פעם כמין יציע חכמים שממנו מלגלת מרי ומערערת על יריבתה או על עדת הגברים שסביבה ופעם כתא צר מידות, מבודד, מרוחק, נשכח וחונק. וישנם כל וילונות הפלסטיק השקופים-עד-עכורים, שחוצצים ומפרידים, שמשמשים קירות או אמצעי הסוואה וטשטוש, וילון אמבטיה אינסופי או צמר גפן של חלומות. והפרשי הגובה של משחתי הבמה, משחקי התאורה והפסקול המוזיקלי האנגלי, המוכר-פופולרי משנות ה-60-70 של המאה ה-20, שמדבק-מדביק הכול למציאות במרחק נגיעה.

כאמור, שישה שחקנים מגלמים תשעה תפקידים. בני אלדר, דיוויד לוינסקי ואלחי לויט מחליפים זהויות, תפקידים ונעליים במיומנות שהיא הרבה מעבר לטכניקה בלבד, לא מתבלבלים לרגע ולא מגזימים אף פעם לשום כיוון, גם כשהמעברים מהירים. גם דודו ניב, המגלם את הלורד ברלי, האיש החזק בחצר של אליזבת, מיטיב לגלות-לחשוף בהדרגה את כוחו המפעפע-מבעבע של האיש הרשע, התככן הערמומי ונטול המצפון והאנושיות. כל השחקנים בהצגה מדברים בטבעיות מוחלטת, כובשת ומובנת את התרגום בעל המשקל השירי של הטקסטים הטעונים (מומלץ בחום לקרוא את דברי ההסבר לבחירותיו של המתרגם בתוכניה).

ומעל כל הגברים (קצת כמו בעלילה עצמה), מתבלטות שתי השחקניות המגלמות את המלכות-דודניות היריבות, שירי גולן כאלוזבת ומיכל ויינברג כמרי. שתיהן מפגינות קשת עשירה של יכולות, ניואנסים וצבעים במשחקן - הן חזקות, חלשות, מעוררות אמפתיה וסלידה, השתאות ורתיעה, רחמים ואהדה. הן פשוט מרהיבות.

שורה תחתונה: הפקה שונה, רבת קסם ועוצמה. עוד הוכחה שקלאסיקה רצינית יכולה להיות כובשת ונגישה.

"מרי סטיוארט", תיאטרון תמונע. מאת: פרידריך שילר; תרגום: יותם בנשלום; עיבוד ובימוי: עירא אבנרי; ייעוץ אמנותי: יגיל אלירז; עיצוב חלל ותלבושות: דינה קונסון; תאורה: שחר ורכזון; ייעוץ בעיצוב סאונד: אהוד ויסבורד; תכנון ובניית מעוף: ניב סוויסה, קרקס Y; ביצוע תלבושות: גלינה גולצמן. משתתפים: שירי גולן, מיכל ויינברג, דודו ניב, אלחי לויט, דיוויד לוינסקי, בני אלדר. אורך ההצגה: כשעה וחצי, ללא הפסקה

Midnight East

an insider's perspective on Israeli culture

Mary Stuart

Written by: [Ayelet Dekel](#)

23 May 2012

Shiri Golan and Michal Weinberg in Mary Stuart/Photo: Gadi Dagon

Political, gender and sexual power play receive an enjoyable and provocative treatment in Ira Avenri's adaptation of Mary Stuart. Set in 1587, Friedrich Schiller's play revolves around last days of Mary, Queen of Scots, and the relationship between Mary and her cousin Queen Elizabeth. Translated by Yotam Benshalom, adapted and directed by Ira Avneri, the staging of the play catapults it from a period piece to contemporary theatre.

A red barrier band smartly opens and shuts to emphasize entrances and exists as an able cast (some taking on more than one role) plays political musical chairs to the groovy 60s soundtrack overseen by Ehud Weissbrod. A semi-transparent shower curtain becomes part of the intrigue and drama (with

the aid of lighting design), Marks & Sparks shopping bags adorn the set and “Mind the Step” marks the perimeter, setting the tone for fun and frolic.

Elizabeth (Shiri Golan) in a blood red dress reigns from a white executive chair on wheels, and Mary (Michal Weinberg) is imprisoned in a tin bathtub, hoisted aloft, viewing much of the play’s action from her perch up on high. It is perhaps a tad obvious to dress Mary in white, but the red/white color scheme works well visually.

Mary Stuart/Photo: Gadi Dagon

Fringe theatre can afford the luxury of taking on plays such as this one, with verbal and intellectual density. The soundtrack provides easy access to the plot and an ironic subtext to the dialogue, coming in with Nancy Sinatra singing “These Boots are made for Walking” (1966) as the cast enters and dons the appropriate accessories to their roles – and you can guess who is wearing the boots – with Blood, Sweat and Tears’ “Spinning Wheel” (1969), Beatles’ “Daytripper” (1966), Monkees “Daydream Believer” (1967), Rolling Stones’ “Paint it Black” (1966), and more to follow.

Elizabeth is literally surrounded by men in suits, a jovial men’s club perhaps best represented by Burgleigh (Dudu Yaniv). Maintaining his cool composure and masculine façade to the very end, with subtle nuances of controlled emotion, one could easily imagine him in the upper echelons of any contemporary business or government. Shiri Golan’s Elizabeth is regal and vulnerable, determined to win as she plays a game in which the rules were all written by men. Golan portrays a woman of intelligence, humor, and strength,

willing to make any sacrifice necessary to maintain power, yet plagued by insecurities and uncertainty, living in constant fear of betrayal. Mary's path is clear and unswerving: as a prisoner she seeks her freedom, as a Queen and a Catholic, she remains true to her stature and her faith. The play has a very dense text, with which Michal Weinberg had some difficulty the night I saw the play, stumbling on her lines a few times, which diminished the effect. Yet she remains a strong foil to Elizabeth, maintaining her integrity in crucial encounters, reflecting Mary's choice to remain true to her convictions, even as she is aware of the terrible cost.

The play offers insight into the intrigue of politics and the emotional price exacted from those who desire power, absolute power. As Elizabeth says, "Oh! servitude of popularity!...Oh! when/ Shall I once more be free upon this throne?/ I must respect the people's voice, and strive/ To win the favor of the multitude,/And please the fancies of a mob, whom naught/ But jugglers' tricks delight." As one contemplates Elizabeth upon her throne with wheels that can turn any which way, the thought occurs that a leader should guide rather than please the mob, but that is another story.

Mary Stuart, by Friedrich Schiller, translated by Yotam Benshalom, adapted and directed by Ira Avneri

Artistic consultation: Yagil Eliraz; Environment design and costumes: Dina Conson; Lighting design: Shahar Verchzon; Soundtrack design consultation: Ehud Weissberg, Assistant director: Idan Schwartz; Planning and building: Yaniv Suissa, Y Circus; Costume maker: Galina Golzman, Cast: Shiri Golan, Michal Weinberg, Dudu Yaniv, Elhai Levit, David Levinsky, Benny Eldar.
